

WYDZIAŁ VI

Krajowi

Krzysztof Penderecki 23 XI 1933–29 III 2020

Krzysztof Penderecki urodził 23 listopada 1933 w Dębicy w rodzinie wielokulturowej o korzeniach polskich, niemieckich i ormiańskich. Od 1951 roku związany był z Krakowem. Studiował kompozycję w Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Krakowie (obecnie Akademia Muzyczna w Krakowie) pod kierunkiem Franciszka Skołyszewskiego, a następnie Artura Maławskiego i Stanisława Wiechowicza. W początkach swojej drogi muzycznej poszukiwał inspiracji w twórczości klasyków XX wieku (Bartóka, Strawińskiego) i kierunkach, stylach oraz technikach kompozytorskich awangardy Europy Zachodniej (serializmie, punktualizmie, aleatoryzmie i nowej brzmieniowości). Po uzyskaniu dyplomu podjął pracę nauczyciela akademickiego na macierzystej uczelni.

Rozgłos przyniósł mu spektakularny debiut kompozytorski – premierowe wykonanie utworów *Strofy*, *Emanacje* oraz *Psalmy Dawida* podczas II Ogólnopolskiego Konkursu dla Młodych Kompozytorów ZKP, gdzie otrzymał trzy pierwsze nagrody. Potężnym echem, zwłaszcza w kręgu zachodniemieckim, odbiło się jego wykonanie *Strof* na Międzynarodowym Festiwalu Muzyki Współczesnej „Warszawska Jesień”.

Od początku lat 60. stał się już liderem polskiej awangardy muzycznej i jej najbardziej rozpoznawalną w świecie ikoną. Zachwyty budziły jego eksperymenty z brzmieniem instrumentów i głosów ludzkich. Powstałe w tym okresie *Tren Ofiarom Hiroszimy*, *Anaklasis*, *Fonogrammi*, *Wymiary czasu i ciszy*, *De natura sonoris* stały się początkiem nowego stylu, kojarzonego przez krytykę zagraniczną z Polską Szkołą Kompozytorską, a w kraju określonego mianem sonoryzmu. Interesowały się Pendereckim i jego muzyką wybitne osobistości świata muzyki – zamawiano kolejne kompozycje i wykonywano

je za granicą. Doceniano nowatorstwo i pomysłowość. Utrwalił tym samym swój wizerunek twórcy nowoczesnego.

Na przełomie lat 50. i 60. związany był ze Studiem Eksperymentalnym Polskiego Radia w Warszawie. W tym czasie powstała również muzyka do kilkudziesięciu filmów animowanych, dokumentalnych i fabularnych, teatrów lalkowych oraz teatru dramatycznego.

Przełomowym utworem w twórczości Krzysztofa Pendereckiego stała się *Pasja według świętego Łukasza*, której pierwsze wykonanie (30 marca 1966 roku) stało się światowym wydarzeniem artystycznym. Zapisał się w historii jako pierwszy twórca „bloku wschodniego”, który odważył się podjąć tematykę sakralną. W 1966 roku otrzymał za *Pasję* nagrodę Grosser Kunstpreis des Landes Nordrhein-Westfalen. A prawykonanie *Diabłów z Loudun* – pierwszej opery kompozytora – 20 czerwca 1969 roku w Operze w Hamburgu, która dzieło zamówiła, odniosło niebywały sukces.

W 1971 roku w nowojorskiej siedzibie ONZ odbył się koncert z okazji 25-lecia istnienia tej organizacji, na którym została prawykonana *Kosmogonia* na głosy solowe, chór mieszany i orkiestrę symfoniczną. Na koncercie obecni byli prezydenci, członkowie rodzin królewskich i premierzy wielu krajów. W następnych latach powstały kolejne znakomite utwory, takie jak: *I. Symfonia*, *Canticum Canticorum Salomonis* i *Magnificat*, napisany dla uczczenia 1200-lecia katedry w Salzburgu.

Druga połowa lat 70. przyniosła zmianę w twórczości Krzysztofa Pendereckiego, polegającą na zwrocie ku tradycji późnoromantycznej. Reprezentantami tego stylu są m.in. utwory: *Koncert skrzypcowy* napisany dla skrzypka Isaaca Sterna, *Raj utracony*, *2. Symfonia Wigilijna*, *4. Symfonia Adagio* z 1989 roku, *5. Symfonia Koreańska* oraz *3. Symfonia* (powstająca w latach 1988–1995). Kompozycje z lat 80. ukazują istotny związek artysty z historią kraju. Jednym z nich jest *Te Deum*, dedykowane Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II. Premierowe wykonanie tego utworu miało miejsce w Asyżu latem 1980 roku, a w roku 1981 dzieło było wykonywane w Nowym Jorku, Berlinie, Warszawie i Paryżu. Również w 1980 roku kompozytor rozpoczął pracę nad *Polskim Requiem*, które okazało się jednym z najważniejszych i najdłużej pisanych utworów artysty (26 lat). Z tego okresu pochodzą również utwory takie, jak: *Lacrimosa*, *Agnus Dei*, *Dies irae*, *Recordare*, *Libera me*, *Ciaccona in memoriam Giovanni Paolo II* i inne. Lata 90. – czas syntezy dotychczasowych doświadczeń – przyniosły m.in.: *7. Symfonię Siedem bram Jerozolimy czy Credo*, którego nagranie dla wytwórni Hänssler otrzymała prestiżową nagrodę AFIM Indie Award. W 1997 roku powstały dwa hymny, napisane dla uczczenia miast – *Hymn do św. Daniła* na 850-lecie Moskwy i *Hymn do św. Wojciecha* z okazji 1000-lecia Gdańska. W dziedzinie kameralistyki powstają: *Kwartet na klarnet i trio smyczkowe* (1993),

II Sonata na skrzypce i fortepian (1999), *Sekstet*, 8. *Symfonia Pieśni przemijania*. XXI wiek przyniósł kolejne wybitne dzieła m.in.: *III Kwartet smyczkowy Kartki z nienapisanego dziennika*, *Kadisz*, *Missa brevis*, *Dies illa*, psalm *Domine quid multiplicati sunt*, *Polonez* na orkiestrę symfoniczną oraz 6. *Symfonia Pieśni chińskie*. Z okazji 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości powstały *Polonez* oraz *Fanfara dla Niepodległej*, która zabrzmiała 11 listopada 2018 roku w 11 prestiżowych salach koncertowych na świecie oraz na 11 estradach koncertowych w Polsce.

Ważną częścią twórczości Krzysztofa Pendereckiego był nurt utworów o charakterze koncertującym, komponowanych z myślą o wybitnych instrumentalistach, takich jak Heinz Holliger, Siegfried Palm, Felicja Blumental, Issac Stern, Anne Sophie Mutter czy Zdzisław Piernik i Mścisław Rostropowicz itd. Głęboki humanizm kompozytora i wrażliwość na los ludzki miały swoje odzwierciedlenie w utworach odwołujących się do ważnych wydarzeń w historii świata, takich jak mord w Katyniu, Powstanie Warszawskie, wybór papieża Jana Pawła II, powstanie Solidarności i upadek komunizmu, 1000-lecie chrześcijaństwa w Polsce, 100-lecie wybuchu I wojny światowej, a także utwory napisane z okazji znaczących jubileuszów. Jego imponujący dorobek to ponad 160 utworów zróżnicowanych w zakresie obsady, rozmiarów, technik kompozytorskich, gatunków i form: ponad 20 utworów kameralnych, 18 kompozycji solowych, 25 utworów koncertujących, 27 dzieł orkiestrowych, 8 symfonii, 21 pieśni i utworów chóranych, 27 dzieł kantatowo-oratoryjnych i 4 opery, a ponadto 120 kompozycji do filmów animowanych, teatrów lalkowych, teatru dramatycznego, teatru telewizji i filmów fabularnych oraz dokumentalnych. Jako dyrygent zadebiutował w 1971 roku w Donaueschingen, a o jego randze jako kompozytora świadczą koncerty grane pod jego batutą przez orkiestry takie, jak: Berliner Philharmoniker, Boston Symphony Orchestra, China National Symphony Orchestra, Cincinnati Symphony Orchestra, Israel Philharmonic Orchestra, Jerusalem Symphony Orchestra, Kölner Rundfunk-Sinfonie Orchester, London Philharmonic Orchestra, Los Angeles Philharmonic Orchestra, Münchner Philharmoniker, New York Philharmonic, Orchestre National de France, ORF Radio Symphonie Orchester Wien, Südwestfunk-Orchester Baden-Baden, Wiener Philharmoniker, Narodowa Orkiestra Symfoniczna Polskiego Radia w Katowicach, Filharmonia Narodowa w Warszawie, Orkiestra Filharmonii Krakowskiej czy Sinfonia Varsovia. Krzysztof Penderecki jest honorowym patronem konkursów i festiwali oraz innych wydarzeń artystycznych, odbywających się na całym świecie, m.in.: Krzysztof Penderecki Festival in Armenia w Erywaniu, Międzynarodowy Festiwal im. Krzysztofa Pendereckiego – poziom 320 w Zabrze, Konkurs Kompozytorski im. Krzysztofa Pendereckiego, odbywający się w ramach Międzynarodowego Festiwalu

Muzycznego SOPOT CLASSIC, Certamen Compositorum Internationale ARBORETUM – Międzynarodowy Konkurs Kompozytorski im. Krzysztofa Pendereckiego w Radomiu.

To, co – poza muzyką – jest mi szczególnie bliskie w całej bytności Maestra, to powstałe z jego inicjatywy Europejskie Centrum Muzyki – międzynarodowy kampus dedykowany młodym artystom, mieszczący się w ukochanych przez niego Lusławicach wraz z otaczającym je rozległym parkiem – arboretum. Ta przestrzeń, zbudowana na kanwie umiłowania natury i poszukiwania w niej inspiracji, jest miejscem wyjątkowym nie tylko dla przyjeżdżających tam muzyków, ale również dla mnie – artysty rzeźbiarza.

Maestro Penderecki był osobowością największego kalibru – kompozytorem światowej sławy, wybitnym dyrygentem, wspaniałym pedagogiem, profesorem i rektorem Akademii Muzycznej w Krakowie (1972–1987), jedną z najwybitniejszych i najbardziej cenionych postaci w dziedzinie nie tylko muzyki, ale także szeroko pojętej kultury i sztuki. Jego niepowtarzalna, jedyna w swoim rodzaju muzyka od ponad pół wieku zachwyca melomanów na całym świecie. O jego wielkości świadczą liczne odznaczenia krajowe i zagraniczne, powszechnie przyznawane nagrody i tytuły, międzynarodowe festiwale oraz konkursy jego imienia. Jego utwory wykonują wirtuozi i czołowe orkiestry w najsłynniejszych salach koncertowych świata. Został odznaczony doktoratem honoris causa ponad czterdziestu uniwersytetów, był członkiem honorowym najważniejszych akademii artystycznych i naukowych, a także honorowym profesorem wielu prestiżowych uczelni artystycznych.

Był moim najserdeczniejszym przyjacielem, godnym najwyższego podziwu artystą o niebywalej odwadze, bezkompromisowości i prawdziwie wolnej duszy.

W niedzielę nad ranem 29 marca 2020 r. świat obiegła informacja o śmierci Krzysztofa Pendereckiego. Zmarł w rodzinnym domu w Krakowie w wieku 86 lat na skutek ciężkiej choroby, z którą zmagał się od wielu lat. 2 kwietnia w gronie najbliższej rodziny odbyła się msza pogrzebowa, która – z powodu pandemii SARS-Cov-2 – miała charakter zamknięty. Urna z prochami Mistrza została tymczasowo złożona w kościele św. Floriana, gdzie obecnie (marzec 2021 r.) oczekuje na uroczysty pogrzeb, możliwy dopiero po ustaniu pandemii.

Śmiało mogę powiedzieć, że wraz z jego śmiercią skończyła się pewna epoka w muzyce i sztuce w ogóle. Ale duch jego twórczości będzie żyć wiecznie, o czym jestem przekonany.

Źródło biograficzne: <https://penderecki-center.pl/krzysztof-penderecki>

Adam Myjak